ਗਿਰੀਸਨ ਨਾਇਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਆਦਿ.

ਬਨਾਮ

ਕੇਰਲਾ ਦੀ ਰਾਜ

(2010 ਦੀ ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 1864-1865)

ਨਵੰਬਰ 11, 2022

ਬੀ.ਆਰ. ਗਵਾਈ ਅਤੇ

ਪਾਮਿਦੀਘੰਟਮ ਸ੍ਰੀ ਨਰਸਿੰਘਾ, ਨਾਇਬ ਨਿਆਂਕਾ.

ਸਬੂਤ ਐਕਟ, 1872 - ਐਸ. 9 – ਟੈਸਟ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ (ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ.) – ਕਾਨੂੰਨੀਅਤ ਅਤੇ ਵੈਧਤਾ ਦੀ – ਅਭਿਯੋਗ ਦਾ ਕੇਸ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਅਤਿਆਚਾਰ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ, ਦੰਗਾ ਅਤੇ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸੰਪਤੀ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਉਕਸਾਇਆ – 4-17 ਅਤੇ 4-19 ਨੂੰ ਇੱਕ ਬੱਸ ਕੰਡਕਟਰ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚਣ, ਬੱਸ ਕੰਡਕਟਰ ਦੇ ਕਤਲ ਅਤੇ ਸੜਕ ਬੱਸਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸੰਪਤੀਆਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ – ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਅਤੇ ਕਤਲ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ – ਜਿਹੜੇ ਸੰਪਤੀ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਨੇ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀਅਤ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਸਨੀਯਤਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰੇ ਐਤਰਾਜ਼ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1-7, 9-12, 14, 16 ਅਤੇ 18 ਨੂੰ ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੇ ਐਸ.ਐਸ. 143, 147, 148 ਅਧੀਨ ਅਤੇ 1984 ਐਕਟ ਦੇ ਐਸ. 3(2)(ਈ) ਰ/ਵ. ਐਸ. 149 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਅਧੀਨ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸਖਤ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ – ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਸੇ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ – ਅਪੀਲ 'ਤੇ, ਫੈਸਲਾ: ਗਵਾਹਾਂ ਕੋਲ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਸੀ – ਇੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ – ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਪਿੱਛੇ ਕੋਈ ਵੀ ਉਪਯੋਗੀ ਉਦੇਸ਼ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ – ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਇੱਕ ਔਪਚਾਰਿਕਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ – ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੇ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵਸਨੀਯਤਾ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਸ਼ੱਕ ਪਾਇਆ – ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ, ਨਾਲ ਹੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਉਪਸਥਿਤੀ ਦੌਰਾਨ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਨੇ ਪੂਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਵਿਟਿਆਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ – ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ – ਦੋਨੋਂ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ.ਜ਼ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਅਭਿਯੋਗ ਆਪਣਾ ਕੇਸ ਸੰਦੇਹ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ.

–ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ.ਜ਼ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਅਭਿਯੋਗ ਵੱਲੋਂ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ – ਜਦੋਂ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਵਿਟਿਆਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਬਰਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ – ਅਪੀਲਕਰਤਾਓਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ – ਕ੍ਰਿਮਿਨਲ ਪ੍ਰੋਸੀਜ਼ਰ ਕੋਡ, 1973 – ਐਸ.ਐਸ. 386 –

ਪੈਨਲ ਕੋਡ, 1860 – ਧਾਰਾਵਾਂ 143, 147, 148, 149 – ਜਨਤਕ ਸੰਪਤੀ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਐਕਟ, 1984 – ਧਾਰਾ 3(2)(ਈ)।

– 9 – ਟੈਸਟ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ – ਆਚਰਣ – ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ – ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਾ ਮੁੱਲ – ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ।

ਅਪੀਲਾਂ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੰਦਿਆਂ, ਅਦਾਲਤ

ਫੈਸਲਾ: 1.1 ਅਭਿਯੋਗ ਵੱਲੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੇ ਗਏ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਦੰਗੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਸੰਪਤੀ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਜਾਂ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਦੱਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਆਈ.ਓ. (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-84) ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਟੈਸਟ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ (ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ.) ਕਰਵਾਉਣੀ ਪਈ। ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਤਿੰਨਤਾਈ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ, ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦੇਣਾ ਕਿ ਜਿਸ ਦੋਸ਼ੀ ਉੱਤੇ ਉਹ ਸ਼ੱਕ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਪਰਾਧ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਦੂਜਾ, ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦੇਣਾ ਕਿ ਸ਼ੱਕੀ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਤੀਜਾ, ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਛਾਪ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪਰਖਣਾ ਅਤੇ ਅਭਿਯੋਗ ਨੂੰ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੇਣਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਕੁਝ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਵਜੋਂ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 25]

1.2 ਟੀ.ਆਈ.ਪੀਜ਼ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਜਾਂਚ ਦੇ ਪੜਾਅ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹਨ। ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂਚ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਸਿਆਣਪ ਦਾ ਨਿਯਮ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਦੋਸ਼ੀ ਗਵਾਹਾਂ ਜਾਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 9 ਅਧੀਨ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਇੱਕ ਸੁਬਸਟੈਂਟਿਵ ਗਵਾਹੀ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਇਸ ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਪੁਖਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਟੀ.ਆਈ.ਪੀਜ਼, ਭਾਵੇਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਹਰ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਗਵਾਹੀ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। [ਪੈਰਾ 26]

1.3 ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਲਈ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਹੀ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਲਈ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਗੈਰ-ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਅਣਉਚਿਤ ਦੇਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਰਵਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਟੈਸਟ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਆਮ ਦਲੀਲ ਹੈ ਜੋ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇਣਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਅਭਿਯੋਗ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇਣ ਲਈ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਕਾਬੂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦੇਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਅਭਿਯੋਗ ਲਈ ਘਾਤਕ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਦੇਰੀ ਕਿਉਂ ਹੋਈ। [ਪੈਰਾ 27]

1.4 ਜਦੋਂ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਮੁਕੱਦਮੇ 'ਤੇ

ਉਲਟਾ ਅਸਰ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਭਿਯੋਜਨ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਅੱਗੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰੇ ਕਿ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੂੰ "ਬਾਪਰਦਾ" ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਵੇਖਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਜੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ, ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜਾਂ ਮੀਡੀਆ (ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਆਦਿ) ਰਾਹੀਂ, ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੇ ਸਬੂਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੈਧ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। [ਪੈਰਾ 28]

1.5 ਜੇ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਵਿੱਚ ਪਛਾਣ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਜਦੋਂ ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੂੰ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਨਾ ਸਿਰਫ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੇ ਸਬੂਤ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਬਲਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੌਰਾਨ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪਛਾਣ ਵੀ ਬੇਮਾਨੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਵੀ 1973 ਦੀ ਫੌਜਦਾਰੀ ਤਰੀਕਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 162 ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 29]

1.6 ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੌਰਾਨ ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਸਿਹਤਮੰਦ ਅਨੁਪਾਤ ਨੂੰ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ। ਜੇ ਜੇਲ ਮੈਨੂਅਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਨਿਯਮ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਉਚਿਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਲਈ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਨਿਯਮ/ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀ 'ਤੇ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਅਨੁਪਾਤ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਦਾ ਬੰਧਨਕਾਰੀ ਦਾਇਤਵ ਹੈ। ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਗੈਰ-ਸ਼ੱਕੀ ਉਮਰ ਦੇ ਉਸੇ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਸ਼ੱਕੀ ਦੇ ਸਮਾਨ ਸਰੀਰਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ (ਕੱਦ, ਭਾਰ, ਰੰਗ, ਦਾੜ੍ਹੀ, ਜ਼ਖਮ, ਨਿਸ਼ਾਨ, ਸਰੀਰਕ ਚੋਟਾਂ ਆਦਿ) ਦੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਸਨੀਯਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਯਕੀਨ ਦਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਖਾਨਾਪੂਰਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਅਭਿਯੋਜਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿਆਂਇਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਉਪਾਅ ਅਤੇ ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ ਬਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ, ਬੋਝ ਬਚਾਅ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਅਭਿਯੋਜਨ 'ਤੇ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 30, 31][16T-C-F]

2.1 **ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਦੇ ਸਬੂਤ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹ ਅਤੇ ਟੀ ਆਈ.ਪੀ ਦੇ ਆਚਰਣ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸਮੱਗਰੀ, ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਟੀ ਆਈ.ਪੀ** ਦਾ ਆਚਰਣ। ਸਿਰਫ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ੱਕੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ **ਟੀ ਆਈ.ਪੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮ ਵੀ ਨੰਬਰ 2, ਪਹਿਲੀ ਟੀ ਆਈ.ਪੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਉਠਾਈ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸ਼ੱਕੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋਆਂ ਖਿੱਚੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਵੀਡੀਓ-ਗ੍ਰਾਫ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਦਿਖਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਆਈ.ਓ (PW84)** ਦੇ ਕੈਬਿਨ ਤੋਂ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ। ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ **2nd ਟੀ ਆਈ.ਪੀ**, ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰ. 1-19 ਨੂੰ ਰਿਮਾਂਡ ਅਤੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਈ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਸਾਰੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਵਿੱਚ ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਸਾਰੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੇ ਸਮੂਹਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਸਨ ਉਹੀ ਪਹਿਰਾਵਾ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਦੀ ਮਿਤੀ ਤੱਕ **ਟੀ ਆਈ.ਪੀ**

ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਟੀ ਆਈ.ਪੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਉਦੇਸ਼ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉੱਚੇ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਦੋਸ਼ੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵਿਵਾਦ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਉਠਾਇਆ ਸੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਭ ਦੇ ਨਾਲ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਟੀ ਆਈ.ਪੀ ਕਰਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕੋਈ ਉਪਯੋਗੀ ਉਦੇਸ਼ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦ ਟੀ ਆਈ.ਪੀ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਰਸਮੀਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਮੁੱਲ ਜੋੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਬੂਤ ਹੈ ਟੀ ਆਈ.ਪੀ ਵਿੱਚ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਟੀ ਆਈ.ਪੀ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। [ਪੈਰਾ 44, 45][622-ਏ-ਡੀ]

2.2 ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਵਿੱਚ ਅਣਉਚਿਤ ਦੇਰੀ ਪਛਾਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵਸਨੀਯਤਾ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਅਸਰ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਨੂੰ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਮਾਂ ਸੀਮਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਰੀ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗਾ, ਪਰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵਸਨੀਯਤਾ ਬਾਰੇ ਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 46]

2.3 ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1-16 ਨੂੰ 13.07.2000 ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਰੀ ਦੇ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਆਈ.ਓ. (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-84) ਨੇ ਰਿਮਾਂਡ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸਬੂਤ ਹਨ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਦੀ ਅਵਧੀ ਦੌਰਾਨ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਅਰਜ਼ੀ 23.07.2000 ਨੂੰ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਦੀ ਅਵਧੀ ਖਤਮ ਹੋਣ ਦੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸੀ, ਇਸ ਨਾਗੁਜ਼ੀਰ ਨਤੀਜੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ

ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੌਰਾਨ ਪਛਾਣ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰੋ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਗਿਰਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਬੇਨਤੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੇ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵਸਨੀਯਤਾ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਸ਼ੱਕ ਪਾਇਆ ਹੈ।

2.4 ਜੇ.ਐਮ.ਐਫ.ਸੀ. (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-47) ਦੇ ਬਿਆਨ ਅਤੇ ਆਈ.ਓ. (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-84) ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕੱਠੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੇ ਸਮੇਂ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਨਕਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਿਆ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਅਤੇ ਗਵਾਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਨਾ ਦੇਖਣ। ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਦਮ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ.ਐਮ.ਐਫ.ਸੀ. (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-47) ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੇ ਤਰੀਕੇ 'ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਜਤਾਈ ਸੀ। ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ, ਨਾਲ ਹੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੇ ਪੂਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਕੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ

ਠਹਿਰਾਉਣ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਗੰਭੀਰ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਟਿਕਾਊ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਭਿਯੋਜਨ ਵੱਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਤੀਆਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਉਠਾਏ ਗਏ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੋਰ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

2.5 ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ.ਜ਼ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸੰਗਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਭਿਯੋਜਨ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮਾਮਲਾ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ.ਜ਼ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਅਭਿਯੋਜਨ ਵੱਲੋਂ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 143, 147, 148 ਅਤੇ ਪੀ.ਡੀ.ਪੀ.ਪੀ. ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3(2)(ਈ) ਅਧੀਨ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੇਠਲੀ ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਅਤੇ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਚੁੰਨੂਵਰਾਮ ਬਨਾਮ ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ ਰਾਜ (2010) 10 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 733 : [2020] 8 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1071; ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ (2003) 12 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 554; ਮੁੱਲਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ (2010) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 508:[2010] 2 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 633; ਮਾਤਰੂ ਉਰਫ ਗਿਰੀਸ਼ ਚੰਦਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ (1971) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 75; [1971] 3 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 914; ਸੀ. ਮਾਸਿਲਾਮਾਨੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਰਾਜ (2010) 9 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 567; [2010] 10 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 262; ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਲੇਖ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ (2000) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 247; [1999] 4 ਸੁਪਲ. ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 286; ਸੂਰਯਮੂਰਤੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਗੋਵਿੰਦਸਵਾਮੀ ਅਤੇ ਹੋਰ (1989) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 244; ਰਾਮਕਿਸ਼ਨ ਮਿਥਨਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ ਬਨਾਮ ਬੰਬਈ ਰਾਜ (1955) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 903; ਰਾਜੇਸ਼ ਗੋਵਿੰਦ ਜਾਗੇਸ਼ਾ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ (1999) 8 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 428; [1999] 4 ਸੁਪਲ. ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 277; ਬੁਧਸੇਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ (1970) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 128; [1971] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 564; ਮਾਇਆ ਕੌਰ ਬਲਦੇਵਸਿੰਘ ਸਰਦਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ (2007) 12 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 654; [2007] 10 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 752; ਸੁਭਾਸ਼ ਅਤੇ ਸ਼ਿਰੀਸ਼ ਸੰਕਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ (1987) 3

ਕੇਸ ਲਾਅ ਹਵਾਲਾ [2001] 2 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 309 ਪੈਰਾ 19 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ (2001) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 337 ਪੈਰਾ 19 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ

(2000) 10 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 246 ਪੈਰਾ 19 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(2006) 10 ਸੁਪਲ. ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1101 ਪੈਰਾ 21 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(2003) 12 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 554 ਪੈਰਾ 21 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(1998) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1209 ਪੈਰਾ 21 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(2003) 12 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 666 ਪੈਰਾ 21 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(2007) 5 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 766 ਪੈਰਾ 23 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(1994) 1 ਸੁਪਲ. ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 483 ਪੈਰਾ 23 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(2012) 6 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 611 ਪੈਰਾ 24 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(2010) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 633 ਪੈਰਾ 25 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(1971) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 914 ਪੈਰਾ 26 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(2010) 10 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 262 ਪੈਰਾ 26 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(1999) 4 ਸੁਪਲ. ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 286 ਪੈਰਾ 26 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(1989) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 24 ਪੈਰਾ 28 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(2020) 8 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1071 ਪੈਰਾ 29 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(1955) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 903 ਪੈਰਾ 29 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(1999) 4 ਸੁਪਲ. ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 277 ਪੈਰਾ 30 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(1971) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 564 ਪੈਰਾ 42 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(2007) 10 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 752 ਪੈਰਾ 42 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(1987) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 962 ਪੈਰਾ 47 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(1991) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 600 ਪੈਰਾ 47 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

ਫੌਜਦਾਰੀ ਅਪੀਲਾਤੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ : ਫੌਜਦਾਰੀ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 1864-1865 ਦੇ 2010.

14.01.2010 ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਵਾਲੇ ਕੇਰਲ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਏਰਨਾਕੁਲਮ ਵਿੱਚ ਫੌਜਦਾਰੀ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 384 ਅਤੇ 385 ਦੇ 2006 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ।

ਸੁਸ਼੍ਰੀ ਸੋਨੀਆ ਮਾਥੁਰ, ਵਿਨੇ ਨਵਾਰੇ, ਸ੍ਟੇਟ ਐਡ., ਸੁਸ਼੍ਰੀ ਬੀਨਾ ਮਾਧਵਨ, ਲਕਸ਼ੈ ਸੰਜੀ, ਨਚਿਕੇਤਾ ਜੋਸ਼ੀ, ਸੁਸ਼੍ਰੀ ਅੰਕਿਤਾ ਚੌਧਰੀ, ਸੰਤੋਸ਼ ਕੁਮਾਰ, ਪ੍ਰਣੀਤ ਪ੍ਰਣੈ, ਸੁਸ਼੍ਰੀ ਅਰਚਨਾ ਪਾਠਕ, ਸੁਯਾਸ਼ ਪਾਂਡੇ, ਕਿਰਣ ਐਸ. ਭੱਟਾਥਰੀ, ਸੁਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਧੱਲ, ਸੁਸ਼੍ਰੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਅਗਰਵਾਲ, ਅਮਿਤ ਸ਼ਰਮਾ।

ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਪਾਮਿਦੀਘੰਟਮ ਸ੍ਰੀ ਨਰਸਿੰਘਾ, ਨਾਇਬ ਨਿਆਂਕਾ ਵੱਲੋਂ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ।

1. ਇਹ ਅਪੀਲਾਂ ਕੇਰਲ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਖਿਲਾਫ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ, 1860 ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 143, 147, 148 ਅਤੇ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸੰਪਤੀ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੇ ਰੋਕਥਾਮ ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 3(2)(e) ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਸਮੇਤ ਧਾਰਾ 149 ਅਧੀਨ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1, 7-9, 12, 14, 16 ਅਤੇ 18 ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ। ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਲਗਾਈ ਗਈ ਚਾਰ ਸਾਲ ਦੀ ਸਖਤ ਕੈਦ ਅਤੇ 10,000 ਰੁਪਏ ਦੇ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਵੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ।

2. ਤੱਥ: ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਤੱਥ 2000 ਦੇ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕੇਰਲ ਦੇ ਰਾਜ ਨੇ ਕਾਲਜਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੀ-ਡਿਗਰੀ ਕੋਰਸਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪਲੱਸ-ਟੂ ਕੋਰਸ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਨੀਤੀ ਦੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵਿਰੋਧ ਹੋਏ। 12.07.2000 ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਰੋਧ ਦੌਰਾਨ, ਇਹ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਪਲਟਾਇਆ, ਅਤੇ ਕਈ ਵਿਰੋਧੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁੜੀਆਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਨੂੰ ਸੱਟਾਂ ਲੱਗੀਆਂ। ਪੁਲਿਸ ਅਤਿਆਚਾਰ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ, ਇਹ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1-2 ਅਤੇ 5-23 ਨੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਤਾਂ ਜੋ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਡਰ ਅਤੇ ਦਹਿਸ਼ਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ।

3. ਕਥਿਤ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਅਗਾਂਹ ਵਿੱਚ, 13.07.2000 ਨੂੰ, ਲਗਭਗ 1500 ਵਿਰੋਧੀ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਹੋ ਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕ੍ਰੇਟਰੀਏਟ ਵੱਲ ਅੱਗੇ ਵਧੇ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਗਰੁੱਪ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਬਲ ਵੱਲੋਂ ਵਿਰੋਧ ਮਿਲਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਹਿੰਸਕ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਕੇਰਲ ਸਟੇਟ ਰੋਡ ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਦੀਆਂ 81 ਬੱਸਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ। ਕੁਝ ਵਿਰੋਧੀ ਤਾਂ ਕੇ.ਐਸ.ਆਰ.ਟੀ.ਸੀ. ਦੇ ਗੈਰਾਜ ਅੰਦਰ ਵੀ ਗਏ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਕੇ.ਐਸ.ਆਰ.ਟੀ.ਸੀ. ਦੇ ਕਾਮਿਆਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖਦੇੜਿਆ, ਤਾਂ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋਰ ਵੀ ਹਿੰਸਕ ਹੋ ਗਏ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕੇ.ਐਸ.ਆਰ.ਟੀ.ਸੀ. ਦੇ ਇੱਕ ਬੱਸ ਕੰਡਕਟਰ ਸ੍ਰੀ ਰਾਜੇਸ਼ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ।

4. ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੇ ਬਾਅਦ, ਰਾਜੇਸ਼ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-72 (ਮੁਖਕਾਂਸਟੇਬਲ) ਵੱਲੋਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਇਸ ਨੂੰ "ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ." ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ।ਇਸ ਨੂੰ "ਪੀ.ਡੀ.ਪੀ. ਐਕਟ" ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ।ਅਦਾਲਤ ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ (ਫਾਸਟ ਟ੍ਰੈਕ 1), ਤਿਰੁਵਨੰਤਪੁਰਮ ਵਿੱਚ ਕੇਸ ਨੰਬਰ 302 ਦੇ 2001,1786 ਦੇ 2001 ਅਤੇ 1313 ਦੇ 2002 ਮਿਤੀ 15.02.2006।ਇਸ ਨੂੰ "ਕੇ.ਐਸ.ਆਰ.ਟੀ.ਸੀ." ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਆਈਪੀਸੀ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 143, 147, 148, 307, 149, ਪੀਡੀਪੀ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3(2)(ਈ) ਅਤੇ ਐਕਸਪਲੋਸਿਵ ਸਬਸਟੈਂਸਿਜ਼ ਐਕਟ, 1908 ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 3 ਅਤੇ 5। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਅਨੁਸਾਰ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1-2 ਅਤੇ 25-33 ਨੇ ਇੱਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਅਤੇ ਦੰਗਾ ਕਰਨ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਉਕਸਾਇਆ। ਇੱਥੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 17 ਅਤੇ 19 ਇੱਕ ਭੀੜ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਗਏ, ਜਿਸ ਨੇ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਇਕੱਠ ਬਣਾਇਆ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਦੰਗੇ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਸੰਪਤੀ ਦੀ ਵਿਆਪਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਤਬਾਹੀ ਹੋਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 17 ਅਤੇ 19 'ਤੇ ਰਾਜੇਸ਼ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਨ ਦਾ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

5. **ਜਾਂਚ** : ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਦਰਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-78, ਸਰਕਲ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ, ਫੋਰਟ ਪੀ.ਐਸ., ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1-16 ਨੂੰ 13.07.2000 ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ। ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ, ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-76 ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਬਟਨ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-76 ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਰਾਜੇਸ਼ ਜ਼ਖਮਾਂ ਕਾਰਨ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-76 ਨੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਇੱਕ ਮੁਆਇਨਾ ਕੀਤਾ। ਮੌਤ ਨੂੰ ਹੱਤਿਆਕਾਂਡ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸ ਨੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਸੰਜੀਦਗੀ ਲਈ ਧਾਰਾ 307 ਨੂੰ ਧਾਰਾ 302 ਦੀ ਆਈਪੀਸੀ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਲਈ ਮੰਨਤਾ ਦਿੱਤੀ। ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ, ਪੁਲਿਸ ਮਹਾਨਿਰੀਕਸ਼ਕ ਨੇ ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-84, ਤਤਕਾਲੀਨ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ., ਨਾਰਕੋਟਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਅਪਰਾਧ ਸੈੱਲ, ਸੀ.ਬੀ.ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ., ਤਿਰੁਵਨੰਤਪੁਰਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਂਚ ਟੀਮ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ। ਜਾਂਚ ਦਾ ਚਾਰਜ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-84 ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 17-18 ਨੂੰ 01.08.2000 ਨੂੰ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 19 ਨੂੰ 04.08.2000 ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-84 ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਜਾਂਚ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਅੱਗੇ ਇੱਕ ਚਾਰਜ ਸ਼ੀਟ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਤਰ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-47, ਜੁਡੀਸ਼ੀਅਲ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਪਹਿਲੀ ਕਲਾਸ –IV, ਤਿਰੁਵਨੰਤਪੁਰਮ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦੋ ਟੈਸਟ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਅਸਰ ਹੈ।

6. ਟੈਸਟ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡਟੈਸਟ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਕਰਨਾ ਅਭਿਯੋਗ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਭੀੜ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨ ਵਾਲੇ 1500 ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕ ਸਨ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਹੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਚਾਰਜ ਸ਼ੀਟ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਆਈ.ਓ. (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-84) ਨੇ ਚੀਫ ਜੁਡੀਸ਼ੀਅਲ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਅੱਗੇ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਨ ਲਈ ਸੀ.ਜੇ.ਐਮ. ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਮੰਗੀ, ਸੀ.ਜੇ.ਐਮ. ਨੇ ਇਸ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਅਤੇ, ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਮਿਤੀ 24.07.2000 ਨਾਲ, ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-47 (ਜੇ.ਐਮ.ਐਫ.ਸੀ.-IV, ਤਿਰੁਵਨੰਤਪੁਰਮ) ਨੂੰ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-47 ਨੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਰਿਪੋਰਟਸ [2022] 8 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. ਨੂੰ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।

ਨੇ 31.07.2000 ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1-16 ਦੀ ਪਛਾਣ ਲਈ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਵਾਈ।

7. ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ, ਜੁਡੀਸ਼ੀਅਲ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-47) ਨੇ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਈ.ਓ. (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-84) ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਲਈ ਚਿੰਨ੍ਹਿਤ ਗਵਾਹਾਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪੀ.ਡਬਲਿਊ

1, 3, 4, 5, 6 ਅਤੇ 7 ਵਜੋਂ ਜਾਂਚਿਆ ਗਿਆ) ਨੂੰ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦਾ ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਨਾ ਮਿਲੇ। ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ, ਜੁਡੀਸ਼ੀਅਲ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-47) ਨੇ ਆਈ.ਓ. (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-84) ਨੂੰ ਸਿਵਿਲੀਅਨਾਂ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਸ਼ੱਕੀ ਵਜੋਂ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਆਈ.ਓ. (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-84) ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਿਰਫ ਤੀਹ ਗੈਰ-ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰ ਸਕਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀਹ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਦਸ ਸਿਵਿਲੀਅਨ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੀਹ ਗੈਰ-ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਜੁਡੀਸ਼ੀਅਲ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-47) ਨੇ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਲਈ ਇੱਕੀ ਅੰਡਰਟ੍ਰਾਇਲਜ਼ ਨੂੰ ਛੋਟੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-47 ਨੇ ਸਿਰਫ ਇੱਕੀ ਅੰਡਰਟ੍ਰਾਇਲਜ਼ ਅਤੇ ਦਸ ਸਿਵਿਲੀਅਨਾਂ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਉਸ ਦਾ ਸੰਸਕਰਣ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਲਈ ਹੋਰ ਅੰਡਰਟ੍ਰਾਇਲਜ਼ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਨੇ ਇੱਕੀ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕੀ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਵਾਈ।

8. ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਜੁਡੀਸ਼ੀਅਲ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-47) ਨੇ ਗੈਰ-ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ, ਪਤਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੇਰਵੇ ਨੋਟ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਇਆ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ।

9. ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1-16 ਲਈ ਪਛਾਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਸਮਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗੈਰ-ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਸ਼ੱਕੀ ਇਕੱਲੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੇ ਆਯੋਜਨ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ। ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਦੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੋਰ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 2 ਨੇ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਕਿਹਾ ਕਿ, ਜਦੋਂ ਸ਼ੱਕੀ 20.07.2000 ਤੋਂ 22.07.2000 ਤੱਕ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਛੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਆਈ.ਓ. (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-84) ਦੇ ਕੈਬਿਨ ਤੋਂ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋਆਂ ਅਤੇ ਵੀਡੀਓਗ੍ਰਾਫੀ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ "16 ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਮਿਤੀ 31.07.2000" ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ।

10.1 2 nd **ਟੈਸਟ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ : ਪਿਛਲੀ ਟੀ ਆਈ.ਪੀ** ਵਿੱਚ, ਛੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ 1-16 ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 17-19 ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ **ਟੀ ਆਈ.ਪੀ** ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਟੀਆਈਪੀ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮੰਗੀ ਗਈ ਸੀ **ਆਈ.ਓ** (PW-84) **ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਤਿੰਨ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚ** - (i) **ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ** 17-19 **ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਉਹ ਗਵਾਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ** 1 **ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ** 1-16 **ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ** st **ਟੀ ਆਈ.ਪੀ (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.ਐੱਸ** 1, 3, 4, 5, 6 ਅਤੇ 7); (ii) ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਦੂਜੇ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ। PW ਦੇ 10, 11, 12 ਅਤੇ 15 ਦੁਆਰਾ 1-16; ਅਤੇ (iii) ਤੀਸਰੇ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ PW ਦੇ 8, 9 ਅਤੇ 33 ਦੁਆਰਾ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1-19 ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰੋ। ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ **ਆਈ.ਓ** (PW-84) **ਤੋਂ ਬੇਨਤੀ**, CJM **ਨੇ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਜੁਡੀਸ਼ੀਅਲ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ** (PW-47) **ਦੂਜੀ ਟੀ ਆਈ.ਪੀ** ਕਰਨ ਲਈ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸ. PW-47 ਨੇ 26.08.2000 ਨੂੰ ਦੂਜੀ **ਟੀ ਆਈ.ਪੀ** ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਦਾ ਆਚਰਣ ਹਰੇਕ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚ **ਟੀ ਆਈ.ਪੀ** ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

10.2 **ਇਸ ਟੀ ਆਈ.ਪੀ** ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 17-19, ਜੋ ਸਨ ਪਛਾਣੇ ਜਾਣ ਲਈ, ਸੋਲਾਂ ਅੰਡਰ-ਟਰਾਇਲ ਗੈਰ-ਸ਼ੱਕੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਛਾਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸਮਾਪਤ ਹੋਈ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੰ.19, ਆਪਣੇ ਲਈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੋ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੇ ਗਵਾਹਾਂ, ਪੀਡਬਲਯੂਜ਼ 1, 3, 4, 5, 6 ਅਤੇ 7 ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਹ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਫੋਟੋਆਂ ਖਿੱਚੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਵੀਡੀਓ-ਗ੍ਰਾਫ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੇਖਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਰਿਮਾਂਡ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ।

10.3 **ਟੀ ਆਈ.ਪੀ ਦੇ 2ਜੀ** ਪੜਾਵ ਵਿੱਚ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1-16 ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਉਹ 45 ਗੈਰ-ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ-ਤਿਹਾਈ ਅਧੀਨ-ਪਰੀਖਿਆ ਵਿੱਚ ਸਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਨਾਗਰਿਕ ਸਨ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਵਾਹਾਂ 10, 11, 12 ਅਤੇ 15 ਨੇ ਪਛਾਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ।

10.4 **ਟੀ ਆਈ.ਪੀ ਦੇ 3ਜੇ** ਪੜਾਵ ਵਿੱਚ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1-19 ਨੂੰ ਗਵਾਹਾਂ 8, 9 ਅਤੇ 33 ਦੁਆਰਾ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਪਛਾਣ ਲਈ, ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਮੌਜੂਦ 45 ਗੈਰ-ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਪਛਾਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਅੰਤ ਤੇ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 2, ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਤਰਫੋਂ, ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1-19 ਨੂੰ ਰਿਮਾਂਡ ਲਈ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਵਿਵਸਥਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਦੁਹਰਾਇਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫ ਅਤੇ ਵੀਡੀਓ-ਗ੍ਰਾਫ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਆਈ.ਓ. (ਗਵਾਹ-84) ਦੇ ਚੈਂਬਰ/ਕੈਬਿਨ ਤੋਂ ਵੇਖਣ ਲਈ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਟੀ ਆਈ.ਪੀ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਤੱਕ ਉਹੀ ਪੋਸ਼ਾਕ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ 19 **ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਮਿਤੀ** 26.08.2000 ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ।

11. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ, ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਟੀ ਆਈ.ਪੀ ਦੇ ਆਯੋਜਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ – (i) ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਆਈ.ਓ. (ਗਵਾਹ-84) ਦੇ ਕੈਬਿਨ ਤੋਂ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਜਾਣਾ; (ii) ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫੀ ਅਤੇ ਵੀਡੀਓ-ਗ੍ਰਾਫੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ; (iii) ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਰਿਮਾਂਡ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ; ਅਤੇ (iv) ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਟੀ ਆਈ.ਪੀ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਤੱਕ ਉਹੀ ਪੋਸ਼ਾਕ ਪਾਉਣਾ।

12. ਜਾਂਚ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਉੱਤੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਸਮੇਤ, 23.09.2000 ਨੂੰ ਚਾਰਜ ਸ਼ੀਟ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਕੇਸ ਨੂੰ 27.10.2000 ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਐਡੀਸ਼ਨਲ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਅਤੇ ਸੈਸ਼ਨਜ ਜੱਜ (ਫਾਸਟ-ਟ੍ਰੈਕ ਕੋਰਟ – I), ਤਿਰੁਵਨੰਤਪੁਰਮ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ।

13. ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ: 26.05.2005 ਨੂੰ, ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਨੇ ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 120B, 143,

147, 148, 324, 427, 506, 302, 109 ਅਤੇ 111 ਰ/ਵ 149 ਅਤੇ ਪੀ.ਡੀ.ਪੀ.ਪੀ. ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 3(x)2 ਅਧੀਨ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਫਰੇਮ ਕੀਤੇ। ਅਭਿਯੋਜਨ ਨੇ 85 ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਅਤੇ 134 ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਵਜੋਂ ਚਿੰਨ੍ਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੇ 3 ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਅਤੇ 24 ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਵਜੋਂ ਚਿੰਨ੍ਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਸੁਣਵਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਨੇ ਵਿਚਾਰਣ ਲਈ 12 ਬਿੰਦੂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੋਟੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਿੰਨ ਮੁੱਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ i) ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1-2 ਅਤੇ 25-33 ਵੱਲੋਂ ਰਚੀ ਗਈ ਸਾਜਿਸ਼; (ii) ਰਾਜੇਸ਼ ਦਾ ਕਤਲ; ਅਤੇ (iii) ਕੇ.ਐਸ.ਆਰ.ਟੀ.ਸੀ. ਬੱਸਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਨਤਕ ਸੰਪਤੀਆਂ ਦਾ ਨਾਸ਼।

14. ਰੀ: ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1-2 ਅਤੇ 25-33 ਵੱਲੋਂ ਰਚੀ ਗਈ ਸਾਜਿਸ਼: ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1-2 ਅਤੇ 25-33 ਖਿਲਾਫ ਸਾਜਿਸ਼ ਦੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਅਭਿਯੋਜਨ ਨੇ ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-68 ਅਤੇ ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-85 ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ। ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-68, ਜਿਸ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਅੱਗੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਾਜਿਸ਼ ਰਚਣ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਸੁਣੀ ਸੀ। ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-85, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਵਿਰੋਧੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ, ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-68 ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1-2 ਅਤੇ 25-33 ਨੂੰ ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 120B ਅਧੀਨ ਪੀ.ਡੀ.ਪੀ.ਪੀ. ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 3(2)(e), ਧਾਰਾਵਾਂ 109 ਅਤੇ 111 ਦੇ ਅਧੀਨ ਚਾਰ ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ। ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-68 ਨੂੰ ਵਿਸਵਾਸਯੋਗ ਨਾ ਮੰਨਿਆ ਅਤੇ ਨਤੀਜਤਨ, ਉਕਤ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨਾਂ ਅਧੀਨ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1-2 ਅਤੇ 25-33 ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1-2 ਅਤੇ 25-33 ਖਿਲਾਫ ਸਾਜਿਸ਼ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਜ ਨੇ ਅਪੀਲ ਦਾਖਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ।

15. ਰੀ: ਰਾਜੇਸ਼ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਖਿਲਾਫ ਦੋਸ਼ੀ 1 ਤੋਂ 17 ਅਤੇ 19: ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰਾਜੇਸ਼ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ; ਅਭਿਯੋਜਨ ਨੇ ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.ਜ਼ 5, 6 ਅਤੇ 8 ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਗਵਾਹ ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਆਏ ਕਿ ਜਦੋਂ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 17 ਨੇ ਰਾਜੇਸ਼ ਨੂੰ ਲੋਹੇ ਦੀ ਪਾਈਪ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 19 ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਕੜ ਦੇ ਰੀਪਰ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ। ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.ਜ਼ 5, 6 ਅਤੇ 8 ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 17 ਅਤੇ 19 ਨੂੰ ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 302 ਰ/ਵ 34 ਅਧੀਨ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ। ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ

ਇਸ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 326 ਏ/ਵਾਈ 34 ਅਧੀਨ ਦੋਸ਼ੀ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 7 ਸਾਲ ਦੀ ਸਖਤ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ।ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਉੱਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੀ ਖੋਜ ਵੀ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿਰਾਜ ਨੇ ਇਸ ਬਦਲੇ ਹੋਏ ਦੋਸ਼ ਅਤੇ ਘਟਾਈ ਗਈ ਸਜ਼ਾ ਖਿਲਾਫ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਹੈ।ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1.7 ਅਤੇ 19 ਨੇ ਵੀ ਅਪੀਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੱਤ ਸਾਲ ਦੀਸਜ਼ਾ ਕੱਟ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

16. ਟ੍ਰਾਇਲ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਅਤੇ ਕਤਲ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ,

ਵਿਚਾਰਣ ਲਈ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸੰਪਤੀ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਇੱਕੋ ਸਵਾਲ ਸੀ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਹਿਸ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਇਸ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਜਾਂਚਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਾਂਗੇ।

17. ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸੰਪਤੀ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਅਧੀਨ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1-7, 9-12, 14, 16 ਅਤੇ 18ਖਿਲਾਫਆਈਪੀਸੀ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 143, 147,148 ਅਤੇ ਪੀਡੀਪੀ ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 3(2)(ਈ) ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ149: ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸੰਪਤੀ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ,ਅਭਿਯੋਜਨ ਨੇ ਪੀਡਬਲਿਊਜ਼ 5, 6, 8, 31 ਅਤੇ 33 ਦੇ ਗਵਾਹੀ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕੀਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿਅਪਰਾਧ ਦੇ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖੇ ਗਵਾਹ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ,ਅਭਿਯੋਜਨ ਨੂੰ ਟੀਆਈਪੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਨਿਰਭਰ ਕਰਨਾ ਪਿਆ।ਬਚਾਅਨੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਆਧਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਟੀਆਈਪੀ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆ, ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਆਈਓ (ਪੀਡਬਲਿਊ-84)ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀਟੀਆਈਪੀ ਕਰਵਾਉਣ ਸਮੇਂ, ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫ ਅਤੇ ਵੀਡੀਓ-ਗ੍ਰਾਫ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾਹੋਰਾਂ ਵਿੱਚ।

18. ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਨੇ ਟੀਆਈਪੀ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀਤਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਸਨੀਯਤਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰੇ ਐਤਰਾਜ਼ ਨੂੰਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾਇਸ ਨੂੰ ਹੋਲਡ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿ (i) ਆਈਓ (ਪੀਡਬਲਿਊ-84) ਸਿਰਫ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂਟੀਆਈਪੀ ਉੱਤੇ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ; (ii) ਟੀਆਈਪੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਪਾਤ ਦਾਅਸੰਤੁਲਨ ਨਿਆਇਕ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੀ (ਪੀਡਬਲਿਊ-47) ਜਾਂ ਆਈਓ ਦੀ (ਪੀਡਬਲਿਊ-84) ਗਲਤੀ ਨਹੀਂਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੋਰ ਗੈਰ-ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ; (iii) ਆਈਓ(ਪੀਡਬਲਿਊ-84) ਨੇ ਟੀਆਈਪੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈਕਦਮ ਚੁੱਕੇ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਮਾਸਕ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ; (iv) ਕੋਈਸਮੱਗਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋਆਂ ਜਾਂ ਵੀਡੀਓ-ਗ੍ਰਾਫ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇਟੀਆਈਪੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਈਆਂ ਗਈਆਂ; ਅਤੇ (v) ਭਾਵੇਂ ਪੀਡਬਲਿਊ-3 ਅਤੇ ਪੀਡਬਲਿਊ-4ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਾਸ-ਪ੍ਰੀਖਣ ਦੌਰਾਨ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਟੀਆਈਪੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਝ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਦੁਬਾਰਾ ਪ੍ਰੀਖਣ ਦੌਰਾਨ, ਦੋਵੇਂ ਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾਕਿ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਟੀਆਈਪੀ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਬਦਮਾਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਸੀ।ਆਪਣੇਨਤੀਜਿਆਂ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਿਆਂ, ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1-7, 9-12, 14, 16-19 ਨੂੰ ਆਈਪੀਸੀਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਏ 143, 147, 148 ਅਤੇ ਪੀਡੀਪੀ ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 3(2)(ਈ) ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ 149ਅਧੀਨ ਦੋਸ਼ੀ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ।

19. ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ, ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀਅਤਾ ਜਾਂ ਸਿੱਧਾਂਤਕ ਪਖ ਬਾਰੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਲੀਲ ਬਾਰੇ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਚਰਚਾ ਇਸ ਪੈਸੇਜ ਵਿੱਚ ਹੈ:

"43. ..... ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 143, 147 ਅਤੇ 148 ਅਤੇ ਪੀ.ਡੀ.ਪੀ.ਪੀ. ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3(2)(ਈ) ਅਧੀਨ ਦੰਡਨੀਯ ਅਪਰਾਧ ਬਾਰੇ ਆਪਣਾ ਫੈਸਲਾ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਨਿਪਟਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਵਿਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਉਚਿਤ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸ ਨੇ ਕੇ.ਐਸ.ਆਰ.ਟੀ.ਸੀ. ਬੱਸਾਂ ਨੂੰ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ, ਉਸ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਹਰ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।"

ਉਪਰੋਕਤ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 143, 147, 148 ਅਤੇ ਪੀ.ਡੀ.ਪੀ.ਪੀ. ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3(2)(ਈ) ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 149 ਨਾਲ ਰੀਡ ਵਿਦ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1-7, 9-12, 14, 16-19 ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਲਗਾਈ ਗਈ ਚਾਰ ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਵੀ। ਇਸ ਲਈ, ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਉਚਿਤ ਸੀ ਕਿ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਤੱਥ 'ਤੇ ਕੀਤੀਆਂ ਸਬਮਿਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਧੀਨ ਧਾਰਾ 386 ਦੇ ਕੋਡ ਆਫ ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਪ੍ਰੋਸੀਜ਼ਰ, 1973, ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰ ਸਕੇ ਕਿ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਕ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰੇ ਬਿਨਾਂ ਅਪੀਲ ਦੀ ਖਾਰਜੀ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਖਾਮੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀਧਾਨਿਕ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗੀ।"

20. ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਬਮਿਸ਼ਨਾਂ: ਮਿਸ ਸੋਨੀਆ ਮੱਥੁਰ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਵਕਤਾ ਹਨ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1-7, 9, 14, 16 ਅਤੇ 18 ਲਈ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ, ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਸੁਤੰਤਰ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਉਹੀ ਦੁਹਰਾਇਆ ਹੈ ਜੋ ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ।

21. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਮਿਸ ਮੱਥੁਰ ਦੀ ਸਬਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਧਿਆਨ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, 'ਤੇ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ,

.

ਗਿਰੀਸਨ ਨਾਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਸੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਕ੍ਰਿਮਿਨਲ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਿਰਫ ਕੁਝ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀਆਂ ਖਿਲਾਫ ਲਗਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੀ ਅਖੰਡਤਾ ਉੱਤੇ ਸਵਾਲ ਚੁੱਕੇ ਕਿ (i) ਕੇਰਲ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਪਦਮਨਾਭਨ ਰਾਜ ਪੰਜਾਬ* ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਸਥਾਨਕ ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ; (ii) ਆਈ.ਓ. (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-84) ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਵਿੱਚ ਦੋਵੇਂ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ.ਜ਼ ਦੌਰਾਨ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣਾ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਰਾਬ ਕਰਦਾ ਹੈ; (iii) ਆਈ.ਓ. (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-47) ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ.ਜ਼ ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ, ਉਮਰ ਆਦਿ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸੀਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਰਿਸ਼ਠ ਵਕੀਲ ਨੇ ਇੱਕ

ਉਦਾਹਰਣ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 7 ਦੀ ਲੰਮੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਗੈਰ-ਸ਼ੱਕੀ ਲੰਮੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ; (iv) ਆਈ.ਓ. (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-84) ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1-16 ਉਸ ਦੀ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਸਨ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਦਫਤਰ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹਾਂ ਨਾਲ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ; (v) ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-3 ਅਤੇ ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-4 ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਹੋਂਦ ਵੇਲੇ ਵੇਖਿਆ ਸੀ; (vi) ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-1, ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-8 &12 ਅਤੇ ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-33 ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਖਬਾਰ ਵਿੱਚ ਵੇਖੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਕੀਤੀ; (vii) ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫ ਕਰਕੇ ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-84 ਦੇ ਕੈਬਿਨ ਤੋਂ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ; (viii) ਰਿਮਾਂਡ ਰਿਪੋਰਟ ਮਿਤੀ 14.07.2000 ਨੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1-16 ਨੂੰ ਅੱਖੀਂ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ; (ix) ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਹੋਣਾ ਘਾਤਕ ਹੈ, ਅਚਵਰਾਂਬਥੁ ਪ੍ਰਦੀਪਨ ਅਤੇ ਅਨਵਰ. ਰਾਜ ਪੰਜਾਬ*, ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇਹੋਰ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਯੂ.ਪੀ.* ਅਤੇ ਸ਼ਾਹਿਦ ਲੁਕਮਾਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹਿਦ ਅਤੇ ਅਨਰਵ. ਰਾਜ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ* ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ; ਅਤੇ (x) ਜਦੋਂ ਉਹੀ ਗਵਾਹ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਲਲਿਆਸ ਜਗਦੀਪ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਰਾਜਸਥਾਨ* ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੇ ਪਹਿਲੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਸੀਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਰਿਸ਼ਠ ਵਕੀਲ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਕੈਪਿਟੋਲ ਆਰਟ ਹਾਊਸ (ਪੀ) ਲਿਮਿਟੇਡ ਬਨਾਮ ਨੀਲਾ ਦਾਤੇਲ* ਉੱਤੇ ਵੀ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ, ਜਿੱਥੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਮੁੜ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਸਹੂਲਤ ਦੇਣ ਲਈ। ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-3 ਅਤੇ ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-4 ਦੇ ਮੁੱਖ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਮੁੜ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸੀ ਬਿਆਨਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

22. ਸ੍ਰੀ ਵਿਨੇ ਨਵਾਰੇ, ਸੀਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵੱਡੇ ਵਕੀਲ ਜੋ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 10-12 ਲਈ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ, ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ PW-5, PW-6 ਅਤੇ PW-8 ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਬਿਆਨ ਦੋਸ਼ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ (i) PW-5 ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਘਟਨਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਘਟਨਾ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ; (ii) PW-6 ਸਿਰਫ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 17 ਅਤੇ 19 ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣ ਸਕਿਆ; (iii)PW-8 ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਖਬਾਰ ਵਿੱਚ ਵੇਖੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪਛਾਣਿਆ।

23. ਸ੍ਰੀ ਨਵਾਰੇ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸਵਾਲ ਚੁੱਕੇ ਕਿ ਟੀ ਆਈ.ਪੀ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਾਂਚ ਕਰਕੇ ਕਿ (i) ਜਦੋਂ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਟੀ ਆਈ.ਪੀ ਕਰਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਅਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ **ਰਾਜੀਵ ਰਾਏ ਬਨਾਮ ਰਾਮਵ੍ਰਿਕਸ਼ ਯਾਦਵ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਿਤ ਰਾਜ**, ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੌਰ ਲਗਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਟੀ ਆਈ.ਪੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ **ਸ਼ੇਖ ਉਮਰ ਅਹਮਦ ਸ਼ੇਖ ਅਤੇ ਅਨ੍ਰ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਰਾਜ** 'ਤੇ ਵੀ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਸਬਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਮਿਲੇ; (ii) ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ 1:1 ਟੀ ਆਈ.ਪੀ ਵਿੱਚ

ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ; (iii) ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ (PW-84) ਦੋਵੇਂ ਟੀ ਆਈ.ਪੀs ਵਿੱਚ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ; (iv) ਘਟਨਾ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਅਤੇ ਟੀ ਆਈ.ਪੀ ਦੀਆਂ ਤਾਰੀਖਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੀ ਦੇਰੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ **ਸੁਰੇਸ਼ ਚੰਦਬੰਸੀ ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਦੀ ਰਾਜ** 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਟੀ ਆਈ.ਪੀ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ; ਅਤੇ (v) PW-5, PW-6 ਅਤੇ PW-8 ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਛਾਣ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਗਵਾਹ ਨਹੀਂ ਹਨ।

24. **ਸ੍ਰੀ ਹਰਸ਼ਦ ਵੀ. ਹਮੀਦ, ਰਾਜ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਸੀਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਕੀਲ, ਨੇ ਟੀ ਆਈ.ਪੀ ਦੇ ਆਚਰਣ ਬਾਰੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਬਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਕਿ** – (i) **ਪ੍ਰਦੀਪ ਬਨਾਮ ਕੇਰਲਾ ਦੀ ਰਾਜ** ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਫੈਸਲਾ ਬੰਧਨਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਸਿਰਫ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸਮਝੌਤਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੇਰਲਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ **ਮੋਹਨਲਾਲ ਬਨਾਮ ਰਾਜ** 'ਤੇ ਵੀ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਸੇ ਬਿੰਦੂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਲਈ; (ii) ਇੱਕ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸਬੂਤ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਹੈ; (iii) ਜੇ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੇ ਆਯੋਜਨ ਦੇ ਢੰਗ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਸਨ, ਤਾਂ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਨੂੰ ਹੀ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਤਾਂ ਭਾਰਤੀ ਸਬੂਤ ਐਕਟ, 1872 ਦੀ ਧਾਰਾ 80 ਅਧੀਨ ਇੱਕ ਧਾਰਣਾ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਰਿਪੋਰਟ ਇੱਕ ਵੈਧ ਸਬੂਤ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ; (iv) ਜੇ.ਐਮ.ਐਫ.ਸੀ. (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-47) ਨੇ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੇ ਸਮਰੂਪ ਸੰਚਾਲਨ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਪਹੁੰਚ ਵਿੱਚ ਹਰ ਉਪਾਯ ਕੀਤਾ; (v) ਆਈ.ਓ. (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-84) ਨੇ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਸੰਭਵ ਉਪਾਯ ਕੀਤੇ; (vi) ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ **ਮੁੰਨਾ ਕੁਮਾਰ ਉਪਾਧਿਯਾਯ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼**, ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੇ ਆਯੋਜਨ ਤੋਂ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਦਾ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਅਸਰ ਖੋ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇਗਾ; (vii) ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਨੇ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਤੇ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਵਿੱਚ ਪਛਾਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਅਤੇ (viii) ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-5, ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-6 ਅਤੇ ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-8 ਦੇ ਸਬੂਤ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਨੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪੱਖਪਾਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

25. **ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ** : ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਿਅਤ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕੇਸ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਅਸੀਂ ਇਹ ਨੋਟ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਭਿਯੋਜਨ ਦੁਆਰਾ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਦੰਗੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਅਤੇ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸੰਪਤੀ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਜਾਂ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਦੱਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਆਈ.ਓ. (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-84) ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਵਾਉਣੀ ਪਈ। ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਤਿੰਨਤਾਈ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ, ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਜਿਸ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਉਹ ਸ਼ੱਕੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਦੂਜਾ, ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਕਿ ਸ਼ੱਕੀ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਘਟਨਾ

ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਤੀਜਾ, ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਛਾਪ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪਰਖਣਾ ਅਤੇ ਅਭਿਯੋਜਨ ਨੂੰ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣਾ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਕੁਝ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਚੁਣ ਸਕਦੇ ਹਨ (**ਮੁਲਕਾ ਅਤੇ ਅਨ੍ਰ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਯੂ.ਪੀ.**).

26. ਟਿਪ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂਚ ਦੇ ਪੜਾਅ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ। ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂਚ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਦਾ ਇੱਕ ਨਿਯਮ ਹੈ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਜਿਸ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਅਜਿਹੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਦੋਸ਼ੀ ਗਵਾਹ ਜਾਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਮੈਟ੍ਰਾਲਿਆਸ ਗਿਰੀਸ਼ ਚੰਦਰ ਬਨਾਮ **ਯੂ.ਪੀ.20 ਰਾਜ; ਮੁੱਲਾ ਅਤੇ ਐਨ.ਆਰ.** v. **ਯੂ.ਪੀ.**21 ਦਾ ਰਾਜ ਅਤੇ ਸੀ. ਮੁਨੀਅੱਪਨੰਦ ਓ.ਆਰ.ਐਸ. v. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਰਾਜ 22)। ਇੱਕ **ਟੀ ਆਈ.ਪੀ** ਦਾ ਸਬੂਤ ਭਾਰਤੀ ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 9 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਹੈ ਸਬੂਤ ਦਾ ਕੋਈ ਠੋਸ ਟੁਕੜਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤ। ਇਸ ਲਈ, **ਟੀ ਆਈ.ਪੀ, ਭਾਵੇਂ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਸਬੂਤ ਜਿਸ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸਥਿਰ ਓ.ਆਰ.ਐੱਸ.ਵੀ.ਟੀ.ਐਨ.**24 ਦਾ ਰਾਜ).

27. **ਜਾਂਚ ਦੋਨਾਂ ਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਏਜੰਸੀ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਲਈ ਅਤੇ ਸਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਇੱਕ ਫੋਰਟਿਓਰੀ ਨਿਆਂ ਦਾ ਕਿ ਇੱਕ ਟੀ ਆਈ.ਪੀ** ਬਿਨਾਂ ਟਾਲਣਯੋਗ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਵਾਜਬ ਦੇਰੀ ਦੇ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ. ਇਹ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਆਮ ਪਟੀਸ਼ਨ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਜਿਹੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੈ। ਜੇ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਹਾਲਾਤ ਹਨ ਨਿਯੰਤਰਣ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦੇਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਘਾਤਕ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਪਰ ਕਾਰਨ ਦੱਸੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿ ਏ ਦੇਰੀ (ਮੁੱਲਾ ਅਤੇ ਐਨਆਰ. ਬਨਾਮ ਯੂ.ਪੀ. 25 ਦਾ ਰਾਜ ਅਤੇ ਸੁਰੇਸ਼ ਚੰਦਰ ਬਾਹਰੀ ਬਨਾਮ. ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ 26)

28. ਜਿਥੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਮੁਕੱਦਮੇ 'ਤੇ ਉਲਟਾ ਅਸਰ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਅੱਗੇ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ ਅਭਿਯੋਗ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ "ਬਾਪਰਦਾ" ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਵੇਖਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਜੇਕਰ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਫੋਟੋਆਂ ਰਾਹੀਂ ਜਾਂ ਮੀਡੀਆ (ਅਖਬਾਰਾਂ, ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਆਦਿ...) ਰਾਹੀਂ, ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੇ ਸਬੂਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੈਧ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਓਰਸ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜ 10 ਅਤੇ ਸੂਰਯਮੂਰਤੀ ਅਤੇ ਅਨਜ ਬਨਾਮ ਗੋਵਿੰਦਸਵਾਮੀ ਅਤੇ ਓਰਸ 11)।

29. **ਜੇਕਰ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਵਿੱਚ ਪਛਾਣ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੋਈ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੂੰ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਨਾ ਸਿਰਫ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਟ੍ਰਾਇਲ ਦੌਰਾਨ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪਛਾਣ ਵੀ ਬੇਮਾਨੀ ਹੈ**

(ਸ਼ੇਖ ਉਮਰ ਅਹਮਦ ਸ਼ੇਖ ਅਤੇ ਅਨ੍ਰ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਰਾਜ). ਇੱਕ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਵੀ ਕ੍ਰਿਮਿਨਲ ਪ੍ਰੋਸੀਜ਼ਰ ਕੋਡ, 1973 ਦੀ ਧਾਰਾ 162 ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ (ਚੁੰਨੀਲਾਲਵਰ ਬਨਾਮ ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ ਦੀ ਰਾਜ ਅਤੇ ਰਾਮਲਖਨ ਮਿਹਤਾਨਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ ਬਨਾਮ ਬੰਬਈ ਦੀ ਰਾਜ).

30. ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੌਰਾਨ ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਸਿਹਤਮੰਦ ਅਨੁਪਾਤ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਜੇਲ ਮੈਨੂਅਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਨਿਯਮ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਉਚਿਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਲਈ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਨਿਯਮ/ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਉੱਤੇ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਅਨੁਪਾਤ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਦੀ ਬਾਧਿਆਤਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਗੈਰ-ਸ਼ੱਕੀ ਉਮਰ ਦੇ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਅਤੇ ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਸਰੀਰਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ (ਕੱਦ, ਭਾਰ, ਰੰਗ, ਦਾੜ੍ਹੀ, ਨਿਸ਼ਾਨ, ਸਕਾਰ, ਸਰੀਰਕ ਚੋਟਾਂ ਆਦਿ) ਰੱਖਣ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਸਨੀਯਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਯਕੀਨ ਦਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਖਾਲੀ ਰਸਮ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਰਾਜੇਸ਼ ਗੋਵਿੰਦ ਜਾਗੇਸ਼ਵ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਰਾਜ ਅਤੇ ਰਵੀ ਬਨਾਮ ਰਾਜ).

31. ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਅਭਿਯੋਗ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਨੂੰ ਇੱਕ ਉਚਿਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਉਪਾਅ ਅਤੇ ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ ਬਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ, ਬੋਝ ਬਚਾਅ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਇਹ ਅਭਿਯੋਗ 'ਤੇ ਹੈ (ਰਾਜੇਸ਼ ਗੋਵਿੰਦ ਜਾਗੇਸ਼ਵ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਰਾਜ).

32. ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਠਾਏ ਗਏ ਤਿੰਨ ਮੁੱਖ ਤਰਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਾਂਗੇ, ਜੋ ਹਨ (i) ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵਸਨੀਯਤਾ, (ii) ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ; ਅਤੇ (iii) ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀਅਤਾ ਅਤੇ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਦੌਰਾਨ ਆਈ.ਓ. ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਬਮਿਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਾਂਗੇ।

33. ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵਸਨੀਯਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਲਜ਼ਮ ਦੀ ਪਛਾਣ ਲਈ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲਿਆ:

34. ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-3, ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਅੱਗੇ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ:

"ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਮੈਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਾਈਮ ਬ੍ਰਾਂਚ ਦਫ਼ਤਰ ਗਿਆ ਸੀ।

Q) ਪਹਿਲੀ ਪਰੇਡ ਦੇ ਸਮੇਂ 10-15 ਮੁਲਜ਼ਮ ਸਨ।

A) ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਸਨ।

Q ਕੀ ਕ੍ਰਾਈਮ ਬ੍ਰਾਂਚ ਦਫ਼ਤਰ ਤੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਮੁਲਜ਼ਮ ਦਿਖਾਏ ਗਏ ਸਨ

A ਉਹ ਦਿਖਾਏ ਗਏ ਸਨ

Q ਕੀ 2ਰੀ ਪਰੇਡ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਮੁਲਜ਼ਮ ਦਿਖਾਏ ਗਏ ਸਨ

A ਜੀ।

35. ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-4, ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਅੱਗੇ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ:

"ਮੈਂ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਲਈ ਕ੍ਰਾਈਮ ਬ੍ਰਾਂਚ ਦਫ਼ਤਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਪਰੇਡ ਤੋਂ 8-10 ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ।

Q ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਅਗਲਾ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਲਈ ਉੱਥੇ ਗਏ ਸੀ ਤਾਂ ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਮੁਲਜ਼ਮ ਦਿਖਾਏ ਸਨ

A ਉਹ ਉੱਥੇ ਸਨ

Q ਪਹਿਲੀ ਪਰੇਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਕ੍ਰਾਈਮ ਬ੍ਰਾਂਚ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ 2ਰੀ ਪਰੇਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ। ਕੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੁਲਜ਼ਮ ਦਿਖਾਏ ਸਨ

ਉਹ ਉੱਥੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਮੈਂ ਵੇਖੇ ਜਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦਿਖਾਏ ਗਏ ਸਨ, ਪਰੇਡ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪਛਾਣੇ ਗਏ ਸਨ।"

36. ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਗਵਾਹ, ਆਪਣੀ ਦੁਬਾਰਾ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਖੁਦ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸੀ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੌਰਾਨ ਵੇਖਿਆ ਸੀ।

37. ਜਿਹੜੇ ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-5 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਘਟਨਾ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦਗੀ ਅਤੇ ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੇਖਣ ਦੀ ਗੱਲ ਗੰਭੀਰ ਸ਼ੱਕ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਕ੍ਰਾਸ-ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਦੌਰਾਨ, ਉਸ ਨੇ ਕਹਿਆ ਕਿ

"(Q ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਘਟਨਾ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਗਏ ਸੀ।

A ਮੈਂ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਘਟਨਾ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਗਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਤਿੰਨ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਦਫਤਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਅਤੇ ਘਟਨਾ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ 10-20 ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ।

Q ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ।

(A ਨਹੀਂ।

Q ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉੱਥੇ ਤਾਂ ਤਬ ਪਹੁੰਚੇ ਜਦੋਂ ਦੋਸ਼ੀ ਸਥਾਨ ਛੱਡ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

(A ਹਾਂ"

38. ਪੀਡਬਲਿਊ-6, ਜਿਸਦੀ ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ ਅਭਿਯੋਗ ਨੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਨੇ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਆਈਟੀਪੀ ਤੋਂ ਗਿਆਰਾਂ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ, ਅਰਥਾਤ 20.07.2000 ਨੂੰ, ਕ੍ਰਾਈਮ ਬ੍ਰਾਂਚ ਦਫਤਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਮਿਤੀ ਉਸ ਮਿਤੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ 'ਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਪੀਡਬਲਿਊ-8, ਜਿਸਦੀ ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ ਵੀ ਅਭਿਯੋਗ ਨੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ 'ਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਈਟੀਪੀ 'ਚ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪਛਾਣਿਆ ਕਿ ਇਕ ਅਖਬਾਰ 'ਚ ਛਪੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ।

39. ਕੇਐਸਆਰਟੀਸੀ ਦੇ ਇਕ ਕਰਮਚਾਰੀ ਪੀਡਬਲਿਊ-31 ਨੇ ਕੇਐਸਆਰਟੀਸੀ ਨੂੰ ਹੋਏ ਵਿੱਤੀ ਨੁਕਸਾਨ ਬਾਰੇ ਹੀ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸੰਪਤੀ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਕਾਰਨ। ਉਸਦਾ ਬਿਆਨ ਦੋਸ਼ੀਆਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੇਜ਼ ਕਰਨ 'ਚ ਮਦਦਗਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

40. ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਸੰਪਤੀ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਭਿਯੋਗ ਦੁਆਰਾ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਆਖਰੀ ਗਵਾਹ ਪੀਡਬਲਿਊ-33 ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਗਵਾਹ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ, ਉਸਦਾ ਬਿਆਨ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਉਂਦਾ।

41. ਨਿਆਇਕ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ (ਪੀਡਬਲਿਊ-47) ਦੇ ਬਿਆਨ ਵੱਲ ਅੱਗੇ ਵਧਦਿਆਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਰੇਡ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਕੀ ਉਸ ਨੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਕੋਈ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਨਾਲ ਸੀ ਜਾਂ ਕੀ ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਈਓ (ਪੀਡਬਲਿਊ-84) ਦੁਆਰਾ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੀਡਬਲਿਊ-47 ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਪਰੇਡ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਪਰੇਡ ਦੇ ਅੰਤ 'ਚ ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਟੀਆਈਪੀ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਐਤਰਾਜ਼ ਹੈ। ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 2 ਨੇ ਐਤਰਾਜ਼ ਜਤਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ 'ਚ ਹੋਣ ਦੌਰਾਨ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

42. ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਬੁਧਸੇਨੰਦ ਐਨ.ਆਰ. v. ਯੂ.ਪੀ.35 ਦੇ ਰਾਜ ਨੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਰਤਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਟੀ ਆਈ.ਪੀ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਾ ਮਿਲੇ। ਟੀ ਆਈ.ਪੀ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋਸ਼ੀ। ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਯੂ.ਪੀ.36 ਵਿੱਚ , ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ 'ਤੇ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਪਵੇਗਾ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਦੇਖਣ ਦਾ ਕਾਫੀ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ ਸਹੀ ਹੈ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਨ ਲਈ “ਬਪਰਦਾ” ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਦੌਰਾਨ ਚਿਹਰਾ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਲਾਲੀ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਰਾਜਸਥਾਨ 37 ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਕੌਰ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਰਦਾਰ ਅਤੇ ਐਨ.ਆਰ. v. ਰਾਜ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ 38, ਇਸ ਅਦਾਲਤ

ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸਦੀ ਫੋਟੋ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ ਇੱਕ ਟੀ ਆਈ.ਪੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ੀ ਅਫ਼ਸਰ ਦੁਆਰਾ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ, ਇੱਕ ਪਛਾਣ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਜਿਹੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰੇਡ ਬੇਲੋੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਅਹਿਮ ਫੈਸਲਾ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸ਼ੇਖ ਉਮਰ ਅਹਿਮਦ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇਆ ਸ਼ੇਖ ਅਤੇ ਐਨ.ਆਰ.ਵੀ. ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ 39, ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ:

"8. .... ਪਰ, ਸਵਾਲ ਉੱਠਦਾ ਹੈ: ਜਦੋਂ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣ ਪਰੇਡ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਕੀ ਕੀਮਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਡਿਜ਼ਾਈਨੇਟਿਡ ਕੋਰਟ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇੱਕ ਫੈਸਲਾ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਨੂੰ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ, ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਬੇਮਾਨੀ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕੀਤੀ, ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਕੀਮਤ ਗੁਆ ਬੈਠੇ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਖਿਲਾਫ ਦੋਸ਼ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੌਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਡਿਜ਼ਾਈਨੇਟਿਡ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨਾ, ਜੋ ਕਿ ਪੀ.ਡਬਲਿਊ. 2 ਅਤੇ ਪੀ.ਡਬਲਿਊ. II ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨਾਲ ਨਿਪਟਣ ਦਾ ਇੱਕ ਗਲਤ ਤਰੀਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਨਿਆਂ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਾਇਆ। ਚੂੰਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾਓਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਡਿਜ਼ਾਈਨੇਟਿਡ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਵਿਸ਼ਵਸਨੀਯ ਸਬੂਤਾਂ ਉੱਤੇ ਦੋਸ਼ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।"

ਚੂੰਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾਓਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਡਿਜ਼ਾਈਨੇਟਿਡ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਵਿਸ਼ਵਸਨੀਯ ਸਬੂਤਾਂ ਉੱਤੇ ਦੋਸ਼ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

43. ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੱਕ ਪੀਡਬਲਿਊ-8 ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਟੀਆਈਪੀ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸੂਰਯਮੂਰਤੀ ਬਨਾਮ ਗੋਵਿੰਦਸਵਾਮੀ1 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ:

"10. ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਦੋ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਪਹਿਲੀ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਵਿੱਚ ਪੀਡਬਲਿਊ 1 ਨੇ ਸੱਤ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਜਦਕਿ ਪੀਡਬਲਿਊ 2 ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਿੰਨ ਨੂੰ ਹੀ ਪਛਾਣਿਆ, ਭਾਵ, ਦੋਸ਼ੀ 2, 6 ਅਤੇ 7 ਨੂੰ ਹੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਸਬੂਤ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਸਥਾਨਕ ਦੈਨਿਕ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਹੋਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਤੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਹਵਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸੰਭਾਵਨਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਕਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ।"

ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਂਦਿਆਂ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਰਵੀ ਬਨਾਮ ਰਾਜ2 ਵਿੱਚ, ਮੁੜ ਕੇ ਉਪਰੋਕਤ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਫੈਸਲਾ ਕਰਕੇ ਪੁਖਤਾ ਕੀਤਾ ਹੈ:

"17. ਕੁਝ ਤੱਥ ਵਿਵਾਦ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪਰੀਖਣ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਦਸ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਵਿਵਾਦ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਅਤੇ ਉਕਤ ਉਦਯਕੁਮਾਰ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਨਾ ਸਿਰਫ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਮੁਤਾਬਿਕ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ, ਉਹ ਉਕਤ ਅਪਰਾਧ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿਖਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਕੁਝ ਨੇ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ। ਦਸ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਹੋਈ ਕਥਿਤ ਪਰੀਖਣ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ, ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਉਪਰੋਕਤ ਤੱਥ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਸਾਰੀ ਮਹੱਤਵਤਾ ਗੁਆ ਬੈਠਦੀ ਹੈ।"

19. ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ ਉੱਤੇ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਪਰੀਖਣ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੇ। ਅਜਿਹੀ ਪਰੀਖਣ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਨੂੰ ਜਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ 'ਤੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਛਾਣੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇੱਕ ਧੁੰਦਲੀ ਪਛਾਣ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।"

44. ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਟੀ ਆਈ.ਪੀ ਦੇ ਚਾਲ-ਚਲਣ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸਮੱਗਰੀ, ਸਾਡੀ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਦੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਟੀ ਆਈ.ਪੀ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ। ਨਾ ਸਿਰਫ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੀ ਟੀ ਆਈ.ਪੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 2, ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ 1 st ਟੀ ਆਈ.ਪੀ, ਨੇ ਇੱਕ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਉਠਾਈ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ੱਕੀ ਸਾਰੇ ਫੋਟੋਆਂ ਖਿੱਚੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਦੇ ਕੈਬਿਨ ਤੋਂ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀਡੀਓ ਗ੍ਰਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਆਈ.ਓ **(PW-84)। 2nd** ਟੀ ਆਈ.ਪੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰ: 1-19 ਨੂੰ ਰਿਮਾਂਡ ਲਈ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਸਮੂਹਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਸਨ ਉਹੀ ਪਹਿਰਾਵਾ, ਸਿੱਧਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ, ਸੰਕੇਤ ਦੇਣ ਲਈ ਟੀ ਆਈ.ਪੀ ਦੀ ਮਿਤੀ ਤੱਕ ਕਿ ਟੀ ਆਈ.ਪੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮਕਸਦ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸਾਨੂੰ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਠਾਈ ਸੀ ਇਹ ਵਿਵਾਦ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

45. ਉਪਰੋਕਤ ਦੇਖਦਿਆਂ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਨਤੀਜੇ ਤੇ ਹਾਂ ਕਿ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਾਉਣ ਪਿੱਛੇ ਕੋਈ ਵੀ ਉਪਯੋਗੀ ਉਦੇਸ਼ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਇੱਕ ਮਾਤਰ ਰਸਮੀਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਇਕੋ ਇਕ ਸਬੂਤ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਵਿੱਚ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਵਿਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੋਸ਼ ਸਿੱਧੀ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀਜ਼ ਦੌਰਾਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋਰ ਗਲਤੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਾਂਗੇ।

46. ਰੀ: ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਾਉਣ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ : ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਾਉਣ ਵਿੱਚ ਬੇਜਾ ਦੇਰੀ ਦਾ ਪਛਾਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵਸਨੀਯਤਾ ਉੱਤੇ ਗੰਭੀਰ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਮਾਂ ਸੀਮਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਰੀ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗਾ3, ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਕਰਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵਸਨੀਯਤਾ ਬਾਰੇ ਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੇ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਾਉਣ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਉੱਤੇ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗਵਾਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਰਣਾਯਕ ਕਾਰਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। **ਸੁਰੇਸ਼ ਚੰਦਰ ਬਹਿਰੀ ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ4, ਇਸ ਨੂੰ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ**:

"ਇਹ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਲਈ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਵੱਡੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਪਛਾਣ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਟਾਲਮਟੋਲ ਅਤੇ ਬੇਵਜਹ ਦੇਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਐਹਤਿਆਤਾਂ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਉਪਾਅ ਅਸਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਜਾਂਚ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਗਾਂਹ ਵਧੇ ਅਤੇ ਅਸਲ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਕੋਰਸ ਅਪਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦੋਸ਼ੀ ਅਤੇ ਅਭਿਯੋਗ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਖੇਡ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਸਥਿਤੀ ਵੱਖਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਦੋਸ਼ੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਅਪਰਾਧੀ ਜੋ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਥਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੱਥ ਨਾਲ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੀ ਲੋੜ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

47. **ਬੁੱਧਸੇਨ ਅਤੇ ਅਨਜ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਪੰਜਾਬ**, ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਥੇ ਦੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਉੱਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਛਾਣ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਮੰਨਦਿਆਂ ਕਿ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਵਾਉਣ ਵਿੱਚ 14 ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਦੇਰੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਉੱਤੇ ਪੂਰਵਾਗ੍ਰਹ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ, ਇਸ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਬਾਹਰ ਪਛਾਣਣ ਵਾਲੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੇਖਿਆ ਜਾਣ ਦੀ ਉੱਚੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। **ਸੁਭਾਸ਼ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ ਸ਼ੰਕਰ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਪੰਜਾਬ**, ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਕ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸ਼ੱਕ ਜਤਾਇਆ ਕਿ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਨੇ ਪਛਾਣਣ ਵਾਲੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਲਾਕਅੱਪ ਜਾਂ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ। **ਰਾਜ ਏ.ਪੀ. ਬਨਾਮ ਡਾ. ਐਮ.ਵੀ. ਰਮਨਾ ਰੈੱਡੀ ਅਤੇ ਹੋਰ**, ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉੱਚੇ ਦੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੰਬਰ 2 ਅਤੇ 3 ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਵਾਉਣ ਵਿੱਚ 10 ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਦੇਰੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 10 ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋਆਂ ਦਿਖਾਈ ਜਾਣ ਦੀ ਉੱਚੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ। **ਰਾਜੇਸ਼ ਗੋਵਿੰਦ ਜਾਗੇਸ਼ਾ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ**, ਵਿੱਚ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਦੇਰੀ ਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਲਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਜਾਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ।

48. ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਵੱਲ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਿਆਂ, ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1-16 ਨੂੰ 13.07.2000 ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਇੱਕ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਖਲ ਕਰਨ

ਦੀ ਬਜਾਏ, ਆਈ.ਓ. (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-84) ਨੇ ਰਿਮਾਂਡ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸਬੂਤ ਹਨ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਦੀ ਅਵਧੀ ਦੌਰਾਨ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਅਰਜ਼ੀ 23.07.2000 ਨੂੰ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਭਾਵ, ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਦੀ ਅਵਧੀ ਖਤਮ ਹੋਣ ਦੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਹੀ, ਇਸ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਨਤੀਜੇ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਅਰਜ਼ੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਕਰਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਨੇ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵਸਨੀਯਤਾ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਸ਼ੱਕ ਪਾਇਆ ਹੈ।

49. ਮੁੱਦਾ: ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀਅਤਾ ਅਤੇ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਦੌਰਾਨ ਆਈ.ਓ. ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ। **ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਿੰਨ-ਜੱਜ ਬੈਂਚ ਨੇ ਛੰਨੂ ਲਾਲ ਵਰਮਾ ਬਨਾਮ ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ ਰਾਜ, ਰਾਮਕਿਸ਼ਨ ਮਿਥਾਨਲ ਸ਼ਰਮਾ ਬਨਾਮ ਬੰਬਈ ਰਾਜ** ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਸੈਕਸ਼ਨ 162 ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਅਧੀਨ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਬਿਆਨਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ:

"ਟੈਸਟ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਵਿੱਚ ਖਾਮੀਆਂ ਅਗਲੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਅਹਿਮ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਅਭਿਆਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਖਾਮੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਪਛਾਣਾਂ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਨਤੀਜਤਨ ਸੰਚਾਰ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਕੋਡ ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 162 ਦੇ ਪਾਬੰਦੀ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।"

50. ਇਸ ਲਈ ਟੈਸਟ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਬਾਰੇ ਆਈ.ਓ. (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-84) ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:-

"Q . ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਗਵਾਹ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਸੀ?

A ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਲੋੜੀਂਦਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ।"

ਹੋਰ, ਜਦੋਂ ਆਈ.ਓ. (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-84) ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਬਾਰੇ ਜੇ.ਐਮ.ਐਫ.ਸੀ. (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-47) ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ:

"... .ਜੋ ਪਰੇਡ 31.07.2000 ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਸ ਵਿੱਚ 31 ਗੈਰ-ਸ਼ੱਕੀ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਈ.ਓ. ਦੁਆਰਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦਿਨ ਵੀ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਅਤੇ ਸੀ.ਆਈ. ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਗਣ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਨ.....

" 26.08.2000 ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਗਈ 2ਜੀ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਬਾਰੇ ਜੇ.ਐਮ.ਐਫ.ਸੀ. (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-47) ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ:

"26.08.2000 ਨੂੰ ਡਿਪਟੀ ਐਸ.ਪੀ. ਐਸ.ਪੀ. ਜੋਸ਼ਵਾ ਕੇਂਦਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ।"

53. ਜੇ.ਐਮ.ਐਫ.ਸੀ. (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-47) ਦੇ ਬਿਆਨ ਅਤੇ ਆਈ.ਓ. (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-84) ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਇੱਕੱਠਾ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਨਤੀਜੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹਾਂ ਕਿ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੇ ਸਮੇਂ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਨਕਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਿਆ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਅਤੇ ਗਵਾਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਨਾ ਦੇਖਣ। ਇਹ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਉਪਾਯ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

54. ਇਸੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਜੇ.ਐਮ.ਐਫ.ਸੀ. (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-47) ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਮਿਤੀ 31.07.2000 ਨੂੰ ਵੀ ਨੋਟ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਨੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾ ਜਤਾਈ ਸੀ। ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਿੱਸਾ ਇਥੇ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

"21.ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਸ਼ੱਕੀ ਵਿਅਕਤੀ ਹੀ ਬਚੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ, ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਪਰੇਡ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ, ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੋਰ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਹੈ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇੱਕਮਤ ਹੋ ਕੇ ਮਿਸਟਰ ਪਦਮ ਕੁਮਾਰ (42) ਨੂੰ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸ਼ੱਕੀ ਵਿਅਕਤੀ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਵੀਡੀਓਗ੍ਰਾਫ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ 6 ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰੇਡ ਵਿੱਚ, ਡਿਪਟੀ ਐਸ.ਪੀ. ਮਿਸਟਰ ਜੋਸ਼ਵਾ ਦੇ ਕੈਬਿਨ ਤੋਂ ਪਛਾਣਿਆ।"

55. ਜੇ.ਐਮ.ਐਫ.ਸੀ. (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ-47) ਦੁਆਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਦੂਜੀ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਮਿਤੀ 26.08.2000 ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੋਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

"22. ਜਦੋਂ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਅਕੇਲੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ, ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਪਰੇਡ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਹੋਰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ, ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੋਰ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਦੂਜੇ ਦੋਸ਼ੀ ਪਦਮ ਕੁਮਾਰ ਨੂੰ ਕੁਝ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦੂਜਾ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1 ਤੋਂ 16 ਤੱਕ, ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਸਨ; ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 17 ਤੋਂ 19 ਵੀ ਛੇ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਕਿ 24 ਅਤੇ 25.8.2000 ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ 19 ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਵਿਵਸਥਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਸਕਣ; ਅਤੇ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫ ਅਤੇ ਵੀਡੀਓਗ੍ਰਾਫ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਆਫ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਚੈਂਬਰ ਤੋਂ। ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਉਹੀ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ।"

56. ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਰਾਏ ਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ, ਨਾਲ ਹੀ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਦੌਰਾਨ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੇ ਸਮੁੱਚੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਵਿਕ੍ਰਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਕੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਰਾਏ ਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਉਣਾ ਟਿਕਾਊ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਭਿਯੋਜਨ ਦੇ ਇਸ ਹਿੱਸੇ 'ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਾਮੀਆਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੋਰ ਅਧਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਣਾ ਸਾਡੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

57. ਨਿਸਕਰਸ਼: ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਟੀ.ਆਈ.ਪੀਜ਼ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਅਦ, ਅਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਭਿਯੋਜਨ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮਾਮਲਾ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਟੀ.ਆਈ.ਪੀਜ਼ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਅਸੀਂ ਅਭਿਯੋਜਨ ਵੱਲੋਂ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 143, 147, 148 ਅਤੇ ਪੀ.ਡੀ.ਪੀ.ਪੀ. ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3(2)(ਈ) ਰਵਾਇਤੀ ਧਾਰਾ 149 ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ।

58. ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਰਨਾਂ ਲਈ, ਅਤੇ ਨਿਸਕਰਸ਼ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ :-

I. ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 1864-1865 ਦੇ 2010 ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਕੇਰਲ ਦੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 384 ਅਤੇ 385 ਦੇ 2006 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉੱਠੀ ਹੈ, ਅਤੇ

II ਕੇਰਲ ਦੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 384 ਅਤੇ 385 ਦੇ 2006 ਦੀ 14.01.2010 ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਵਾਲੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਤਿਰੁਵਨੰਤਪੁਰਮ ਵਿੱਚ ਐਡੀਸ਼ਨਲ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਅਤੇ ਸੈਸ਼ਨਜ਼ ਜੱਜ (ਫਾਸਟ-ਟ੍ਰੈਕ ਕੋਰਟ – 1) ਦੇ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਸੈਸ਼ਨ ਕੇਸ ਨੰਬਰ 302 ਦੇ 2001, 1768 ਦੇ 2001 ਅਤੇ 1313 ਦੇ 2002 ਦੀ 15.02.2006 ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਵਾਲੇ ਫੈਸਲੇ ਅਧੀਨ ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 143, 147, 148 ਅਤੇ ਪਬਲਿਕ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੇ ਰੋਕਥਾਮ ਐਕਟ, 1984 ਏ ਦੀ ਧਾਰਾ 3(2)(ਈ) ਰਵਾਇਤੀ ਧਾਰਾ 149 ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਰੱਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

III ਅਰਜਦਾਨਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜਮਾਨਤ ਬੰਧਪੱਤਰਾਂ, ਜੇ ਕੋਈ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਮੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।ਬਕਾਇਆ ਅੰਤਰਿਮ ਅਰਜ਼ੀਆਂ, ਜੇ ਕੋਈ ਹਨ, ਉਪਰੋਕਤ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਪਟਾਏ ਗਏ ਹਨ।

IV ਪਾਰਟੀਆਂ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਖਰਚੇ ਉਠਾਉਣਗੀਆਂ।

ਨਿਧੀ ਜੈਨ ਅਪੀਲਾਂ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੈ।

(ਸਹਾਇਕ: ਸ਼ੁਭਾਂਸ਼ੂ ਦਾਸ, ਐਲਸੀਆਰਏ)

ਡਿਸਕਲੇਮਰ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆ ਨਿਰਣਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ

ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਨਿਆਂ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

Vasu Gupta
Advocate